

In memoriam Tomislav Raukar

Tomislav Raukar (1933-2020)

Put koji je Tomislav Raukar (Stari Grad na Hvaru, 1933-Zagreb, 2020.) prošao da bi postao jedan od naših vodećih povjesničara nije bio uobičajen ni lak. Bio je rođen u vrijeme koje samo po sebi nije jamčilo sigurno i lagodno djetinjstvo u prostoru obilježenom posljedicama ekonomske krize, okupacije i rata. Tražeći mogućnost što bržeg osiguravanja materijalne egzistencije, upisao je u Splitu Srednju ekonomsku školu, ali sklonost humanističkom obrazovanju odvela ga je potom u Višu pedagošku školu. U Splitu, naime, tada nije bilo drugih mogućnosti, a materijalne prilike nisu mu dopuštale odlazak na studij u Zagreb. Do kraja života, usprkos desetljećima boravka u Zagrebu, ostao je vezan uz Dalmaciju, a napose uza Split, grad svoje mladosti. Studij hrvatskog jezika i književnosti jugoslavenskih naroda sigurno je utjecao na izbrušen jezik kojim je kasnije pisao historiografske radove, a u kojoj su mjeri pedagoški predmeti oblikovali njegov specifičan način predavanja, danas je teško procijeniti. Dijelom je to sigurno bio njegov urođeni talent, ne previše različit od načina kojim se sugovornicima obraćao i u svakodnevnom razgovoru, a dijelom možda i rezultat utjecaja njegovih profesora na studiju. Prisjećam se kako je i Jaroslav Šidak (1903-1986), s kojim je Raukar do smrti ostao u dobrim odnosima, predavao na sličan način. U vrijeme školovanja u Splitu Raukar se posvetio još jednoj životnoj ljubavi: glazbi. Godinu dana nakon diplomiranja u Višoj pedagoškoj školi, završio je i Srednju muzičku školu, gdje je učio violinu. Ne znam je li ikada poslije svirao, ali znam da je uživao u glazbi i često o njoj govorio. Ne sjećam se više kojim smo povodom razgovarali o njihovoj izvedbi, ali pamtim da sam od njega prvi puta čuo za slavni londonski komorni orkestar *St Martin in the Fields*, osnovan tada relativno nedavno, 1967. Glazba nije bila česta tema naših razgovora, ali vjerujem da se ne varam da je profesorov glavni interes bio usmjeren prema klasičnoj muzici. Ta je glazba, na neki način, bila odraz njegove odmjerenosti u izričaju, ophođenju i ukupnom habitusu.

Ljubav prema povijesti odvela ga je napokon do Zagreba, gdje je na Filozofskom fakultetu upisao jednopredmetni studij i diplomirao 1963. kao tridesetogodišnjak. Prepoznat kao odličan student, već se tijekom posljednje godine studija zaposlio u tadašnjem Arhivu Hrvatske, današnjem Hrvatskom državnom arhivu, gdje se zadržao samo godinu dana jer je ubrzo dobio asistentsko mjesto na Katedri za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, gdje se zadržao do mirovine 2003. Godine 1975. doktorirao je obranivši disertaciju *Ekonomsko-društveni odnosi u Zadru u XV. stoljeću*, što je bila gotovo potpuno nova tema u hrvatskoj historiografiji. Njegov doktorat, objavljen dvije godine kasnije u seriji Monografije Instituta za hrvatsku povijest, bio je jedna od važnih prekretnica hrvatske medievistike, kojom je autor, pod utjecajem francuskih

analista i njihovih talijanskih sljedbenika, počeo modernizirati tu granu hrvatske historiografije. Bez utjecaja na njegov rad nisu bili ni sovjetski povjesničari koji su i sami, sporadično, prihvaćali nove tendencije.

Nakon obrane doktorata izabran je 1976. za docenta, a 1985. za redovitog profesora. Kako tada još nije postojalo trajno zvanje, u njega je izabran tek 1997. Iste je godine postao redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u Razredu za društvene znanosti, čiji je član suradnik bio od 1986.

Stjecanjem docenture počeo je držati predavanja u sklopu predmeta „Hrvatska povijest srednjeg vijeka“, čija je voditeljica bila profesorica Nada Klaić. Podjela je bila takva da je profesorica držala nastavu iz ranog i razvijenog srednjeg vijeka, a Raukar iz kasnog, odnosno iz razdoblja koje je počinjalo smrću Ludovika Anžuvinca i završavalo sredinom 16. stoljeća. Nakon iznenadne profesoričine smrti u kolovozu 1988, došlo je do preraspodjele dužnosti na predmetu pa je profesor Raukar preuzeo razvijeni i kasni srednji vijek, a ja rani. Otada su to bila dva zasebna predmeta. Takva je situacija ostala sve do Bolonjske reforme, ali je tada profesor kojeg je na predmetu naslijedila Zdenka Janeković-Römer, asistentica na Katedri od 1991, već bio u mirovini.

Nastavna djelatnost Tomislava Raukara nije bila ograničena samo na Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (gdje je četiri godine predavao i „Pomoćne povijesne znanosti“, prema kojima je pokazivao posebnu sklonost, objavljujući radove o bosančici) već je predavao i na Pedagoškom fakultetu u Osijeku (danas Filozofskom fakultetu, 1980-1983) te na Pedagoškom fakultetu u Puli (danas također Filozofskom fakultetu, 1995-1996), na kojem je sudjelovao u pokretanju novog studija povijesti. Na Studiju hrvatske kulture Hrvatskih studija predavao je hrvatsku srednjovjekovnu povijest o 1996. do 2000, a nakon odlaska u mirovinu, 2004-2006. predavao je i na dislociranom studiju Odsjeka za povijest na novoo osnovanom Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Kada se tamošnji studij osamostalio, uveo je na diplomskom studiju novi predmet, „Srednjovjekovni grad na istočnom Jadranu“ (2008).

Jednako je tako bio aktivan u nastavi na poslijediplomskim studijima; na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 1977. do umirovljenja. Nastavu je držao i na poslijediplomskom studiju „Graditeljsko nasljeđe“ Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, Regionalnog centra u Splitu, na kojem je sudjelovao kolegijem „Srednjovjekovni grad u Dalmaciji: gospodarska i sociološka analiza gradskog prostora“. Osam je godina bio nastavnik i na poslijediplomskom studiju „Kulturna povijest istočnog Jadrana“ (1980-1988) u Dubrovniku.

Vjerujem da su Raukarova predavanja svima koji su ga imali prilike slušati ostala u trajnom sjećanju. Nikada nije kasnio i nikada nije završavao predavanje prije termina – uvijek točno 90 minuta. Izlagao je sustavno, pravilnom dikcijom, ne mijenjajući ton, uvijek mirno, ali uvjerljivo; govoreći iz glave, s nevjerojatno

uredno ispisanim papirima koji su mu samo povremeno služili kao podsjetnici, pogleda uprta iznad studentskih glava. Tko je htio, mogao je od njega naučiti doista puno i već se na predavanjima dobro pripremiti za ispit. Kao profesor bio je blag, ali nije poklanjao ocjene. Prema studentima bio je uvijek korektan, a napose je bio spreman podržavati one iz siromašnijeg socijalnog okruženja i one koji su dolazili izvan Zagreba, vjerojatno prisjećajući se vlastitih problema u mladosti. Iako nisam spadao ni u jednu od tih kategorija, i sâm sam od profesora dobio podršku kada mi je najviše trebala, na čemu ću mu uvijek ostati zahvalan.

Kao znanstvenik, Tomislav Raukar otvarao je nove teme i uvodio nove metodološke pristupe, napose u istraživanju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, iako je znao zalaziti i u rani srednji ili rani novi vijek (tako je zbog interesa za dalmatinsku metropolu zajedno s Ivom Petriciolijem, Franjom Švelecom i Šimom Peričićem napisao *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797* (1987). U središtu njegova zanimanja bila je uvijek Dalmacija, ali to ne znači da je zanemarivao srednjovjekovnu Hrvatsku (promatramo li je odvojeno od Dalmacije) i Slavoniju.

Već i prije monografije o Zadru u 15. stoljeću, objavio je niz radova kojima je u hrvatsku medievistiku uveo ekonomsku povijest, od prvog rada objavljenog u *Historijskom zborniku* („Prilog poznavanju sistema prihoda dalmatinskih gradova u XIV. stoljeću“, 1968-1969), preko razumijevanja ekonomskih odnosa na izvangradskom području („Ekonomske odnose na posjedima Rogovskog samostana u XV. i XVI. stoljeću“, 1970-1971), do proučavanja funkcioniranja dalmatinskih ekonomija unutar mletačkoga političkog i gospodarskog sustava („Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću“). Tema koja je posebice privlačila njegovu pozornost bila je trgovina solju koju je prvi u nas sustavnije istražio („Zadarska trgovina solju u XIV. i XV. stoljeću“, 1969-1970.; „Venezia, il sale e la struttura economica e sociale della Dalmazia nel XV e XVI secolo“, 1981). Iako su društveni odnosi u Dalmaciji i prije njega bili predmetom istraživanja starijih povjesničara, Raukar je tome dao sasvim novu dimenziju, proučavajući razne društvene slojeve i njihove međusobne odnose, analizirajući komunalna društva metodologijom preuzetom iz prije spomenutih historiografija. Bio je prvi povjesničar koji je svoje radove temeljio prije svega na notarskim spisima i dokumentaciji dalmatinskih komuna, pri čemu mu je Zadarski arhiv nudio neiscrpno obilje materijala. Kruna tih istraživanja bile su dvije opsežne rasprave koje su do danas ostale temelj proučavanja dalmatinskih gradova: „Komunalna društva u Dalmaciji u XIV. stoljeću“ te „Komunalna društva u Dalmaciji u XV. st. i u prvoj polovini XVI. stoljeća“ (1980-1982). U njima je Raukar pokazao ne samo odlično poznavanje problematike nego i zavidnu sposobnost sintetiziranja. Vjerujem da ne griješim ako ove, sada već klasične tekstove, ocijenim najboljima i najutjecajnijima što je njihov autor napisao, usprkos mnogim sjajnim radovima koji su se pojavili prije i poslije njih.

Među onima koje ovom prilikom treba spomenuti jer su također ostavili dubok trag u našoj historiografiji jesu „Cives, habitatores, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima“ (1976-1977) i „Ser Baptista de Augubio, civis Spaleti“ (1981). Prvi je rad u našu povijesnu znanost uveo kategorizaciju komunalnog stanovništva i pojmovlje koje se u znanosti održalo do danas, a drugi je minijatura s biografijom uglednoga splitskoga građanina u kojoj se ocrtava splitsko društvo njegova vremena. Splitu je Raukar također posvećivao mnogo pozornosti, obrađujući pogotovo njegovu ekonomsku i društvenu povijest u radovima poput: „Splitska kreditna trgovina XIV. stoljeća“ (1996), „Jadranski gospodarski sustavi: Split 1475-1500. godine“ (2000), „Splitsko društvo u Salonitanskoj povijesti Tome Arhiđakona“ (2001) ili „Il porto di Spalato e le relazioni commerciali nell'Adriatico del Tardo Medio Evo“ (1983). Posljednji članak upućuje na još jedno važno područje kojim se Raukar bavio – na veze između dviju jadranskih obala. Istraživao ih je u arhivima u Anconi, Bariju i Veneciji.

Kako je već naglašeno, Raukarovo obzorje nije bilo ograničeno na Dalmaciju. Tako je neke radove posvetio i gradu u kojem je proveo veći dio života (primjerice, „Gradec i grad na hrvatskom prostoru“, 1994). Pogled na hrvatsko srednjovjekovlje u cjelini, pak, sadržano je u nizu članaka u kojima se bavio glavnim obilježjima i smjernicama društvenog razvoja bilo hrvatskih zemalja u cjelini, bilo pojedinih segmenata društva. Studentima je pripremio dvije knjižice (*Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*, 2002. te *Srednjovjekovne ekonomije i hrvatska društva*, 2003) koje značenjem daleko premašuju samo edukativnu funkciju – daju i ocjenu dotadašnje historiografije, analizu društvenih skupina hrvatskog plemstva i seljaštva, odnosno ekonomskih struktura te nude rješenja nekih dugotrajnih historiografskih problema, poput rasprave o tekstu *Pacta conventa*. Zasižno dodatnu pozornost zavređuje Raukarov koncept „hrvatskih društava“ koji se u historiografiji koristi a da se o njegovoj uporabi nije pavela nikakva rasprava.

Nezainteresiranost za raspravu i inače je ozbiljan nedostatak hrvatske historiografije pa zato valja istaknuti Raukarov tekst iz 1987, „Kontinuiteta v konceptu ili napredak u koncepciji?“, objavljen u središnjem slovenskom historiografskom časopisu *Zgodovinski časopis*, a u povodu rasprave o koncepciji *Historije naroda i narodnosti Jugoslavije*, čijoj se izradi pristupilo u vrijeme koje više nije pogodilo niti ozbiljnom započinjanju takvog projekta, a kamoli njegovu ostvarenju. Na sastanku održanom u Zagrebu, a onda i na stranicama spomenutog časopisa, Raukar se žestoko suprotstavio koncepciji koju je branio nestor slovenske historiografije, Bogo Grafenauer, prema kojoj bi hrvatska povijest bila prikazana po regijama, a ne cjelovito. Prema Raukarovu opravdanome mišljenju, to je bio pokušaj da se ponovi koncept po kojem je pisana *Historija naroda Jugoslavije* (1953), bez nastojanja da se prihvate suvremeni metodološki pristupi. Uz temu odnosa suvremenog i tradicionalnog pristupa srednjovjekovnoj povijesti vezan je i

članak objavljen iste godine u *Historijskom zborniku* („Hrvatsko srednjovjekovlje između tradicionalne i društvene povijesti“).

Prisjećanje na profesora i akademika Tomislava Raukara nije prilika za ocjenu njegova cjelokupnog opusa, koji je znatno širi od onoga što se može iščitati iz ovdje spomenutih radova, ali se nikako ne može preskočiti njegovo kapitalno djelo *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje* (1997). To je, nakon dvaju svezaka Nade Klaić iz 1971. i 1976, bila prva prava sinteza hrvatskoga srednjeg vijeka u kojoj su se svi Raukarovi interesi i metodološki pristupi isprepleli u kolaž kakav dotad naša povijesna znanost nije poznavala. Prave su reakcije na tu knjigu izostale, možda i zato što je ona više namijenjena čitanju, a manje zato da služi kao izvor pojedinačnih podataka. Teško uporabljiva u pojedinim segmentima, pravi smisao dobiva tek u svojoj cjelovitosti pa je time teško savladiva današnjim čitateljima koji svoju pozornost, u većini, jedva uspijevaju zadržati koliko treba da bi se pročitao jedan članak. Ona je na neki način kraj jedne historiografske epohe, nudeći ipak poticaje za suvremenije koncepte. Strpljivom čitatelju koji se posvećuje ne samo sadržaju nego i formi ta knjiga progovara Raukarovim živim jezikom njegovih predavanja i izlaganja na skupovima.

Profesor i akademik, znanstvenik koji je dobio brojna domaća i inozemna priznanja (između ostalih nagrada, 2009. bečki *Institut für den Donauraum und Mitteleuropa* dodijelio mu je nagradu „Anton Gindely“), bio je samozatajna osoba, ponajprije posvećena znanstvenom i nastavnom radu, bez želje za afirmacijom u javnosti. Tako je i ispraćen, u krugu obitelji, i tako ćemo ga pamtiti svi mi koji smo imali priliku s njim surađivati, poznavati ga i cijeniti njegov rad. Hrvatska medievistika dosegla je, zahvaljujući Tomislavu Raukaru, dotad neslućenu razinu, a na nama je da mu se odužimo cjelovitom valorizacijom njegovog doprinosa, čijim se plodovima obilato koristimo.

Neven Budak

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*